

Er verschijnen er steeds meer studies over de internationale missiebeweging die piekte tussen 1880 en 1930. Terecht, want missie-archieven zijn rijkgevulde schatkamers. Zendingen schreven vaak en veel. Als kleine, goed opgeleide minderheid legden ze regelmatig hun ervaringen vast in dagboeken, brieven aan familieleden thuis en collega's elders in de wereld, verkenningsstudies, werkverslagen en conferentie-notulen. Hun rapportages werden vaak gepubliceerd ten behoeve van de fondsenwerving onder een breed publiek. Hun kerken, scholen en ziekenhuizen in den vreemde hielden een eigen administratie bij van bekeerlingen, leerlingen en patiënten, want die cijfers dienden als bewijs van succes. Daarnaast faciliteerden de meeste missie organisaties hun eigen geschiedschrijving door een historicus van naam. Met de secularisering, de opheffing van de missies en de kritiek op kolonialisme en imperialisme raakten deze schatkamers echter onder het stof tot een nieuwe generatie er weer geïnteresseerd in raakte.

Heather Sharkey, Nabije Oosten-specialist aan de Universiteit van Pennsylvania, heeft deze veelheid aan bronnen nu vanuit een nieuw perspectief geanalyseerd en hun potentiële eenzijdigheid en politieke en religieuze kleuring uitstekend gepareerd door uitgebreid aandacht te besteden aan de onbedoelde gevolgen van de missieactiviteiten voor de 'Anderen' in de missionaire ontmoetingen. Ze deed dit door de tegenstem in de teksten te zoeken en door aanvullende bronnen te consulteren. Ze beschrijft chronologisch de geschiedenis van de Amerikaanse Evangelische Missie in Egypte van 1854 tot 1967. Kenmerkend voor de Amerikaanse presbyteriaanse zending in Egypte was het afwijzen van een kerkelijke hiërarchie, de belangrijke rol van leken, gemakkelijke toegang bieden tot de bijbel in het Arabisch en vijandigheid tegenover de rooms-katholieken. Vrije geloofskeuze en vrije prediking bleek al snel niet mogelijk in Egypte. In de islamitische en nationale wetgeving en in alledaagse conventies was er geen ruimte voor religieuze vrijheid. Afvalligheid werd gestraft met uitstoting, doodsb bedreigingen, onterving, verlies van voogdij over de kinderen, gedwongen echtscheiding of, bij meisjes, uithuwen. Het vlotte daardoor niet zo met bekerings van moslims; na een eeuw werk telden ze nog maar 200 levende bekeerlingen, overwegend vrijgemaakte slaven en wezen die toch al niets meer te verliezen hadden. Aanzienlijk meer nieuwe 'aanwinsten' waren afkomstig uit de orthodox-koptische

kerk, maar toen in 1957 de Egyptische evangelische kerk onafhankelijk werd van de Amerikanen telde ze nog geen 27.000 leden (temidden van 24 miljoen moslims).

Sharkey laat zien dat, ondanks dit kleine aantal, de sociale invloed op de Egyptische samenleving groot was. De missie droeg aanzienlijk bij aan de ontwikkeling van

onderwijs en gezondheidszorg. Met name de onderwijsmogelijkheden voor zowel christelijke als islamitische meisjes werden uitgebreid en bestaande genderrelaties ter discussie gesteld. En de samenwerkende protestantse missieorganisaties steunden AUC, de Amerikaanse Universiteit in Caïro, opgericht in 1920 door

Charles Watson, als christelijk tegenwicht tegen de islamitische Al-Azhar opleiding. Door een programma van lezingen, films, en klinieken bereikte de universiteit ook een breder publiek. Wel dreven de belangen van missie en universiteit steeds verder uit elkaar. Daarnaast waren er veel indirecte, onbedoelde gevolgen. De orthodox-koptische kerk zag zich bedreigd door de evangelische activiteiten, en verzette zich door vijandige acties, herziening van de eigen liturgie en door zelf aandacht aan jongeren en sociale kwesties te geven. Onder moslims versterkte het Amerikaanse zendingswerk nationalistische, antikoloniale en islamistische gevoelens. De regering zag in de Amerikaanse invloed via missiescholen, weeshuizen en ziekenhuizen een bedreiging voor de Egyptische sociale orde en reageerde daarop met een versterking van islamitische instellingen, het oprichten van een Young Men Muslim Association als tegenwicht tegen de populaire YMCA, het steeds meer bureaucratisch belemmeren van missiewerkers en het aanwakkeren van het antagonisme tussen moslims en christenen. De agressieve pogingen die in de periode 1882-1918, met ruggesteun van de Britse koloniale bezetter, ondernomen werden om de moslims te bekeren stimuleerde onbedoeld de antikoloniale tegenbeweging onder leiding van mensen als Jamal al-Din al-Afghani (1838-1897) en later de antimissionaire en anti-imperialistische beweging van de Moslim Broederschap.

Moslims toonden steeds minder interesse in christelijke predikers, behalve als ze via hen toegang zochten tot een Amerikaans paspoort of luxe goederen. Zelfs de leden van de Egyptische evangelische kerk begonnen zich negatief uit te laten over de zendingen, vooral toen dezen op een onpersoonlijke en zakelijke manier eerst de minder effectieve Egyptische evangelisten ontsloegen toen de fondsen

Nieuwste Tijd

Rijke archieven. Koloniale missie en verzet in Egypte

Heather J. Sharkey, American Evangelicals in Egypt: Missionary Encounters in an Age of Empire (Princeton University Press; Princeton NY, 2008); 318 p., ill., \$39.50 ISBN 9780691122618

opdroogden. Velen keerden terug naar de inmiddels veranderde orthodox-koptische kerk. Politieke krachten als de dekolonisatie en het Arabisch-Israëliësch conflict in de periode 1945 tot 1967 leidden uiteindelijk tot de opheffing van de American Missionary Association in Egypte. Tot slot laat Sharkey de onbedoelde effecten voor de Amerikaanse samenleving zien, bijvoorbeeld hoe de fondsenwerving voor de missie een model van filantropie werd, welke boodschappen van oecumene of vrouwen in het priesterambt overgenomen werden, en de migratie van veel door de missie geschoolde Egyptenaren naar Amerika.

Verdienstelijk is dat Sharkey ook de bronnen afstoft die de grote rol van vrouwen onthullen. Vrouwen waren actief op het thuisfront, waar ze de zendelingen van morele, publicitaire en financiële steun voorzagen en als helpers van hun mannen. Na de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) waarin vrouwen als vervangers van mannen ervaring en zelfvertrouwen opdeden gingen ze steeds meer als zelfstandig zending op stap en in 1895 maakten vrouwen al bijna 60 procent van de Amerikaanse protestantse zendingen uit. Zij konden scholen en gezondheidsklinieken voor vrouwen en kinderen opzetten en lokale bijbelvrouwen trainen.

Het boek is wellicht wat specialistisch voor niet op het Midden-Oosten gerichte lezers, en de index biedt hen niet veel steun omdat belangrijke termen als *education* of *health care* onder een ander trefwoord opgezocht moeten worden, maar het is goed geschreven en uitstekend onderbouwd. Sharkey zet een genuanceerd beeld neer van de interactie tussen zendelingen en Egyptenaren, en van de al of niet bedoelde gevolgen van deze confrontatie.

W. Jansen
Radboud Universiteit Nijmegen